

ԲԱԶՄԱՎԷՊ

ՀԱՆՐԱՊԵՏԱՐԱՆ

ՀԻՆՆ ԵՒ ՆՈՐ

Չարմանալի է մարդուս սէրն առ նորութիւն, մինչդեռ մանաւանդ մեծապէս սիրող է և հնութեան. երկու դէմ ընդդէմ զգացմունք և կէտք, այլ մին միւսոյն բոլորիչ և բովանդակիչ, եթէ մտածենք զհինն և զնոր իբրեւ անցեալ և ներկայ՝ որովք կը հիւսի մարդկային կենաց պատմութիւնը, և կ'արդարանայ մեր բնական բերումն առ երկոսին միանգամայն:

Այս հնասիրութեան եռանդը նորասիրութեան հետ խառնեալ, կրկին՝ մարդկային անցաւոր և անանց յաւիտենականութեան գաղափարները՝ մէկ մէկու հետ կը լծորդէ, և ստոյգ անմահութեան առհաւատչեայ ճաշակ կ'ըլլայ: Մարդս խորամուխ ըլլալով 'ի գաղտնիս և 'ի ծածուկս անցելոց՝ կարծես խորամուխ կ'ուզէ ըլլալ և 'ի խորհրդաւոր լռութիւն և թաքնութիւն ապագային. զնորն ըստ հնոյն կերպ կերպ յերկրելով, ըսել կ'ուզենք՝ զնորաձեն և զնորակերպ սիրելով, այլ ոչ ըստ բոլորին զարտուղելով 'ի հիմանց հնոյն, որք ըստ ճշգագիծ օրինաց բնութեան են և ըստ ոճոյ չափակցութեան գեղե.

ցիկ, կ'ուզէ իբրեւ անձամբ անձին իր ապագայն յօրինել: Կը յարգէ կը սիրէ զհինն՝ այլ զնորը մերձաւորապէս անձին կը պատշաճեցնէ, և գրեթէ միշտ զերկրորդն՝ առաջնոյն կատարելութիւնը կ'ուզէ համարիլ, և անյադ բերմամբ յամենայնի 'ի խնդիր լաւագունին կը թեակոխէ. և առ այս՝ ջանքն և հնարագիտութիւն անդադար փոփոխելոյ տեղի, բնակութիւն, զգեստ, գործ, ընկերութիւն, և երբեմն՝ որ ցաւալին է՝ բարեկամութիւն և քաղաքական կենաց վարչութիւն:

Այսպէս 'ի մարդն վառ է միշտ սէր նորութեան, այլ և իբրեւ 'ի հարկէ իմեքէ բերեալ է 'ի սիրել զհնութիւն, որով շատ անգամ և զհինն իբրեւ նոր համարի: Երբ հակամէտ 'ի ձանձրութիւն՝ փոփոխութիւն ուզէ, 'ի սթափումն անձին ճանապարհորդէ, նորանոր հանդէսներ և անդադար նորութիւն փնտրուէ և նոր կեանք հանգստասէր, յաճախ նոր կեանք մտաւորական է փնտրուածը, առանց թերեւ իւր իսկ գիտելոյ. և զհինն որ զգայ, տեղեկանայ, ըմբռնէ, նոր համարի և զուարճալի, մինչդեռ չիք ինչ նոր ընդ արեգակամբ,

այլ վերբերական ամենայն նորութիւն : Ըստ այսմ մեծ հետաքրքրութեան և դու-հութեան նիւթ է մարդուս՝ և մանա-ւանդ կիրթ անձի մը համար, նորանոր ծանօթութիւններ ստանալ ներկայ և անցեալ դարուց վրայ, և զհինն և զնոր մէկմէկու հետ կշռադատել. և առ այս ահաւասիկ մեծապէս նպաստամատոյց է պատմութիւն՝ վաւերացեալն բիւր հետազօտութեամբք ստոյգ ուսումն և հմտութիւն սիրող գրագիտաց. և առ պատմութիւն գիւրիչ և յորդորիչ պար-բերական ուսումնական հրատարակու-թիւնք, ինչպէս որ կան բիւրաւորք յեւ-րոպէ, որք քաղեն ամենայն հմուտ ճա-նապարհորդաց և բանասիրաց տուած ծանօթութիւնքը. այնմ՝ որ՝ի հիւսիսաւ յին բեւեռն թափառի՝ անցեալ և ժա-մանակակից մարդկութեան հետքն ու երկիրները հետաքննելով, և այնմ որ Ափրիկոյ հասարակային կիզիչ գօտեաց ներքև նիւսի ջուրց աղբերակունքը, և կողմանց ու բնակչաց կերպարանագրու-թիւնքն ու անհարթութիւնքը կ'ուսա-նի. և բիւրաւոր այլոց, որ բոլոր մարդ-կութեան գործն՝ արուեստն ու զարգա-ցումը, խորհուրդն, ոգին ու կիրքը, և յԱրարչէն հաստատեալ օրինաց բնու-թեան գաղտնիքը՝ լուծեն և ՚ի պէտս մարդկութեան հաղորդեն : Ըստ այսմ զարմանալի են և մեծապէս դրուատելի նոր անձկանքք ՚ի խորս գաղտնեաց ան-ցեալ դարուց հետամուտ եղող քննա-գէտք՝ որ անոնց կրթութեան ու գիտու-թեանը վերահասու ըլլալով, և ոգւոց, բարուց ու բնութեանց ազգաց ճիշդ տեղեակ՝ ծանուցանեն թէ յինչ հաս-տատեալ է մարդկութիւն, ազգութիւն և ընկերութիւն, և ինչպէս ըստ կարե-ւոյն երջանիկ կրնայ ըլլալ ու բարգա-

ւաճիլ : Ըստ այսմ առաջնոց մեծապէս օգնական՝ թերևս մասամբ իւրք աւելի գովելի և զարմանալի՝ աւերակաց մէջ դեգերող հնախոյզն որ վաղեմի դա-րուց յիշատակներն արթնցընելով հա-տակոտոր նշխարօք շինից և կահուց, կ'ուսանի ճշդիւ զարուեստ և զճարտա-րութիւն նախնի սերնդոց, և կ'աւանդէ այլոց՝ որք իրենց նոր հանճարովը խառ-նելով զհնոյն զընտիրն և զգեղեցիկ՝ յառաջ բերեն պէսպէս հրաշալիք մտաց և ձեռաց : Ո՛չ ապաքէն ըստ այսմ և նախնեաց ոչ միայն վեհանձն կիրքն և առաքինական զգացմանց մեծամեծ ար-դիւնք, այլ և իմաստուն օրէնք՝ յորդո-րեն զմեզ և ապահով առաջնորդեն ՚ի բարձրագոյնս և ՚ի գովելիս՝ ՚ի գիւր և ՚ի պարծանս կենաց : Միշտ, ևս առաւել հիմա խոստովանի մարդկութիւն թէ նեցուկ իւր վարչութեանն ու խաղա-ղութեանը՝ յետ քրիստոնէական կրօնից սրբազան սկըզբանց, են հին աշխարհ-քի՝ Յունաց և Հռովմայեցւոց և այլոց մեծապանծ ազգաց կարգքն և ընկերա-կան օրինադրութիւնք, ուղղիչ և ղեակ յամենայնի և ստոյգ բարգաւաճանաց պատճառ. որով խորունկ ուսմանց նիւթ ՚ի Գերմանիա՝ իմաստասիրաց ընտրելի վարդապետութիւնք և յուստիանեան օրինագիրք. և նոր ժամանակաց գրեթէ հանուր ընդունելի օրինաց մատեանն Նաբոլէոնեան՝ իրեն մեծ հաստատու-թիւն ունի և առաջնորդ զհռովմէա-կանն :

Այսչափ բարոյական և մտաւորա-կան կեանք մարդկութեան ընդ նիւ-թականին՝ ՚ի մի զանգեալ են և ձու-լեալ իւր նախահարց կենացն հետ, կէս մը անոնց գաղափարացն ու խոր-հըրդոց հետ մերը խառնած, հոգւոյ և

մտաց ազնիւ ձկտմանցն ու գիւտիցն հետ մերը զուգելով կ'ապրինք, և ոչ ոք ժամանակիս մարդն համարուի գովեստիւք՝ եթէ նորոյս պատճառ հնոյն ալ գոնեա հարեանցի թափանցող չըլլայ. մինչև մեծատունն իսկ չհամարի իրօք մեծ՝ եթէ փոքր 'ի շատէ արդի և օրական իսկ կարևոր խնդրոց և գիտելեաց տեղեակ չըլլայ, և իրեն գահլըճացը զարդ չհամարի զանազան ընտիր օրագիրք և լրագիրք և նկարազարդ ուղևորութիւնք և հնաւանդ գրութիւնք, և ինքնին չմեծարէ պատկառելի լուսթեամբ քաջահնչող նախնեաց մանրամասն յիշատակքն և ձեռակերտք, զանգրիս, զկամարս, զքանդակս, զանօթս և զդրամս՝ յորս տպաւորեալ է անոնց ոգին և բարուց տիպարն, հանդիսացընելով զայնս պալատան որմոցը վրայ, և կամ փակելով շքեղաշուք դարանաց և ամուր բանալեաց ներքև:

Եւ միթէ այս յիշատակաց առաւելութեանցն հետ կապուած չե՞ն և նոր հոյակապ քաղաքաց պարծանք և համբաւ. միթէ Հոովմայ, Լոնտրայի, Բարիզու, Դուրինի, Տրեզտի թանգարաններն և հմտութեանց հանդիսարանքը չե՞ն ուսումնապէս և ստուգապէս մեծայարգ ընողն այս քաղաքաց անուանքը՝ յորս հաւաքեալ են նախնեաց և նոր հանճարեղաց զարմանալիք, ուր ամենայն այցելուաց միտքն և սիրտք կրթուին յընտիր ճաշակ և երեակայութիւն, և ուր բազումք մարդկութեան զանազան կերպարանքն ըստ դարուց գիտելով և զանազան կարողութիւնքն՝ կարևոր գիտութեամբ և խրախուսանօք ճոխանան, և իբրեւ քաղելով իմն և ծծելով զլաւն և զպիտանի՝ թեակոխեն 'ի ծնունդս գերաթռիչ հանճարոյ արդասեաց:...

Բայց եթէ այս թանգարանաց և հանդիսարանաց յիշատակութեամբ գորովին սիրտք մեր և կարօտագին հառաչեն, թէ ինչո՞ւ և մեր՝ որ ազգ եմք հնապանծ և անբաւ յիշատակօք մեծապանծ՝ չըկան գոնեա քանի մի թանգարան, քարող նախնեաց արուեստիցն՝ ուսմանց և պատմութեան, կրնանք քաջալերուիլ զի գոնեա կան թանգարանք վերծանութեանց, որք հաղորդեն զամենայն կարևոր ուսումն և գիտութիւն՝ արծարծ պահելով պիտանի գրեկիւք զամենայն բարոյական՝ ազգային և ուսումնական զգացումն և ծանօթութիւն 'ի խորս հոգւոց. այլ քաջալերուինք՝ կ'ըսեմ, զի գոնեա կան թանգարանք հմտութեանց՝ պարբերական թերթք ըստ զանազան ոճոյ, որք աւելի և պակաս բաշխեն և տարածեն զհին և զնոր՝ զգիտելին և զցանկալի 'ի միտս մերայնոց:

Այս դասուն կը վերաբերի նաև մեր Բազմավէպն ալ, որ անցեալ տարւոյն ընթացիւք աւարտեց իր երեսնամեայ շրջանը: Արդեօք լուսաւոր շրջան էր կատարածը. — առ այս մեզ այսչափ 'ի ճահ է ըսել թէ չծածկեց զլոյս. այլ եթէ չափաւորեց թերեւ երբեմն առ 'ի չխրտորդել մտաց աչքերը, չափաւորեալ ըլլալով նաև ըստ սահմանի իւր ծրագրին, ըստ զանազան նկատմանց ժամանակին և իւր ընթերցողացը, այժմ յետ երից տասանց 'ի չորրորդն միջամուխ ըլլալուն՝ մեծագոյն պարտք և պատիւ կը համարի իրեն և ազգին՝ նորագոյն ջանիւք մտաւորական լուսոյ բիւր ցումունքն ըստ կարելոյն բազմանիւթ յօդուածովք կեդրոնացընել մտաց վառարաններու վրայ. չթողլով կամ չկարենալով թողուլ 'ի բազ ըստ ամենայնի:

իւր բռնած ոճը, կը փափաքի նոր ժամանակիս լուսամիտ ուսումնաթերթից ոճոյն ալ հետեիլ իւր իւր, և իբրև լաւագոյն թանգարան կամ հանդիսարան մ'ընել հին և նոր կարեւոր գիտելեաց, փայլուն երևցընել ջանալով ժամանակիս և անցելոյն ստոյգ բարգաւաճանքը:

Պարզագոյն ըսելով՝ մեր փափաքն ու նպատակն է ուրեմն ազգերնուս ներ-

կայ ուսումնական և կենցաղական պարագայիցն և պիտոյիցն համեմատ աւելի ևս նպաստամատոյց ըլլալ, նախանձելի ընելով հիմնական յառաջագիմութիւնն այլոց ազգաց՝ որոնք գիտեն բարոյական կենաց զարգացման ամենայն դիպագոյն և սղագոյն ոճն, և կը վայելեն բարօրութիւն և փառք ի ներկայումս և յապագայն:

ՀԱՆԴԵՍ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

ԽՕՍՔ ԵՒ ԳԻՐԻՔ*

Միտ գիր ընթերցուածոց, փիթարութեան և վարդապետութեան: (Ա. ՏԻՄ. Դ. 13.)

Եղբարք իմ,

Ձեր քրիստոնէական սիրոյն տրժանաւոր գործերը նախ քան զամենայն անոնք են՝ որոնց նիւթն է մարդուս բանականութիւնը, սիրտը, կամքը, մէկ խօսքով՝ հոգին. և որչափ պիտոյք հոգւոյ նախադաս են քան զպիտոյս մարմնոյ, այնչափ ալ առաջնոյն սէրը նախամեծարելի է քան զերկրորդը. և մանաւանդ հիմակուան ժամանակս պէտք է որ մէկը աշուրները կամովին լուսոյ դէմ փակէ՝ որպէս զի չտեսնէ ի խորս հոգւոց եղած ժամանակակից մեծամեծ թշուառութիւնները: Այսու բաւական ըսած կը համարիմ եթէ գործ մը որուն գլխաւոր վախճանն է բարի գրոց տպագրութիւնն ու տարածումը՝ կանխաւ և իրաւամբ ձեր սիրոյն արժանի եղած է. զօրութեամբ բանի՝ ճշմարտութիւնն ու բարին տարածելը՝ գերագոյն կերպիւ քրիստոնէական իր մ'ըլլալով, և սերտ դաշնաւորեալ քրիստոնէութեան վախճանին հետ:

Այսու արդարեւ քրիստոնէութիւնն իշխող եղաւ մարդկութեան: Խօսեցան առաքեալք. իրենց խօսքն ընդ ամենայն եր-

կիր հնչեց. « Ընդ ամենայն երկիր ել բարբառնոցա », և աշխարհս այլափոխեցաւ. և ինչ որ Եկեղեցին հիմնեց բանիւ, կը պահէ. և կը յարատեւէ ի նոյն բանիւ: Գերբնական՝ այսինքն է քրիստոնէական կենաց մէջ ամենայնի արմատ հաւատքն է. արդ հաւատքը՝ լսելէն առաջ կու գայ, և լսելը՝ խօսքէ. « Հաւատք ի լսելոյ, և լուր ի բանէ »: Ուրեմն գերբնօրէն՝ փրկութիւնն ի բանէ է. այս է զարմանալի տնտեսութիւն քրիստոնէութեան երկրիս վրայ: Եւ ինչ որ ճշմարիտ է յատկապէս ըստ գերբնական կարգի, ճշմարիտ է նաեւ ըստ սոսկ բնական կարգի, ըստ բարոյական՝ մտաւորական և ընկերական կարգի:

Այս ամենուրեք և միշտ բացայայտ ճշմարտութիւնը՝ նոր պայծառութեամբ մը կը փայլի մեր աչաց առջև: Չար և ապականարար բանից աճեցուն վնասը կը ցուցնէ յայտնապէս՝ նոյն իսկ անոնց ալ որ մտադրութիւն չեն ըներ, փրկաւետ և պահպանիչ բանին ներգործութիւնը տարածելու և աճեցընելու գերագոյն պէտքը:

Ս. Միքայէլ հրեշտակապետին գործը՝ ժամանակիս այս պիտոյիցը ձեռնառու է: Եւ չէ միայն. այլք իրեն հետ և նախ քան զինքը՝ մեր մեծեղեռն աւերածոյն դարման տանելու ջանից հետամուտ են, որոնց ազգեցութիւնը ոչ թէ նուազել՝ այլ կը յուսայ առաւելու. ոչ է նախանձորդ, այլ օգնական: Այս է արդարեւ յատկադրոյմ կնիք ճշմարիտ քրիստոնէական գործոց. կարկռել եղբայրական ձեռք մը բարւոյ ճամբուն մէջ և փոփոխակի օգնել իրարու, իր ասպարէզին մէջ կենալով և դիմելով ի նպատակն:

* Առաջիկայ ճառս Գաղղիոյ ներկայ ժամանակիս առաջին բեմասաց պերճախօսներէն մէկուն Հօր Փելեքսի է, զոր խօսած է ի Բարիզ Ս. Սուրբ պիկիոս եկեղեցւոյն մէջ 1865ին: